

ydáno jako Botanický ústav AV ČR Třeboň
Šumavské studie, Třeboň 1995
ed. E. Pedarova, P. Rada, 1995.
ISBN neudáno

GEOBOTANICKÉ POSOUZENÍ CENTRÁLNÍ ČÁSTI NÁRODNÍHO PARKU ŠUMAVA PRO ÚČELY ZONACE A MANAGEMENT

Stanislav KUČERA
1991

1. ÚVOD

1.1. NÁRYS PROBLEMATIKY

Významným organizačně-technickým i odborným úkolem v době vrcholových příprav a na počátku existence Národního parku Šumava (NPŠ) bylo vytvoření vnitřní zonace území NP, a to především vymezení zóny I. Zásadní význam úkolu spočíval v nutnosti zodpovědně vymezit tuto zónu, jako území s nejvyšší koncentrací přírodních hodnot.

Jedním z nejvhodnějších přístupů k řešení takového úkolu je přístup geobotanický. Ten pro hodnocení území využívá především charakteru vegetace (v nejširším smyslu). Vegetace dobře odráží charakter prostředí i stanovišť až do úzce lokální úrovně, včetně antropických vlivů. Tento způsob hodnocení upřednostňuje i aspekty geomorfologické, se zaměřením na periglaciální jevy, což je pro vrcholovou oblast Šumavy velmi vhodné.

Na základě vzniklé potřeby jsem byl proto vyzván MŽP ČR k vyhodnocení potenciálně nejcennější části území NPŠ z hlediska geobotanického pro potřebu upřesnění hranic zóny I tak, jak byly navrženy ve vnitřní zonaci NP. To je hlavním předmětem této expertizy. Rychlý vývoj událostí kolem vzniku NPŠ v průběhu roku 1991 však poněkud předběhl původní předpoklady. Po dohodě se zadavatelem tak byla původní tematika, více zaměřená k výzkumu a zhodnocení základních vybraných ekosystémů (rašeliniště, mokřadní lesy, prameniště), modifikována praktičtější směrem, aby výsledky mohly urychleně vyústit do technických opatření. Na jedné straně jsem proto využil starších obsáhlých znalostí z jižní části zájmového území a na straně druhé jsem se věnoval především prospekci v severní, mně doposud méně známé části území. Již před pololetím bylo nezbytné poskytnout základní informace pro upřesnění hranic zóny I – proti předpokladu se to proto dělo operativními konzultacemi a nikoliv na základě písemného rozboru, byť předběžného.

Předpokládaný materiál má proto v této části spíše povahu komentáře k poskytnutým výsledkům a jejich zdůvodnění, nežli charakter ucelené studie.

Poznámka:

Vzhledem k povaze této zprávy upouštím od uvedení souborného výčtu použité literatury, který by musel zahrnout desítky citací prací z různých oborů přírodních věd. K vlastní tematice flóry a vegetace bylo ze zájmového území v novějším, poválečném období, uveřejněno jen nemnoho podstatnějších prací. Z autorů, kteří v novějším období v tom-

to oboru podstatněji přispěli k poznatkům o určitých úsecích této oblasti, dlužno jmenovat: Albrecht, Holub, Král, Nesvadbová, Sofron, Skalický, Moravec, Šandová, Balátová-Tuláčková, Štěpán, Vaněček, Vondráček, Vorel. K určitým aspektům pohledu na flóru a vegetaci a k floristickému průzkumu některých částí VVP Dobrá Voda přispěl v nedávných letech tým pracovníků BÚ ČSAV v Průhonících (KOPECKÝ a kol.) v rámci účelového výzkumného úkolu.

Při zpracování jsem proto vycházel především z vlastních poznatků, získaných v období od roku 1970 do dneška.

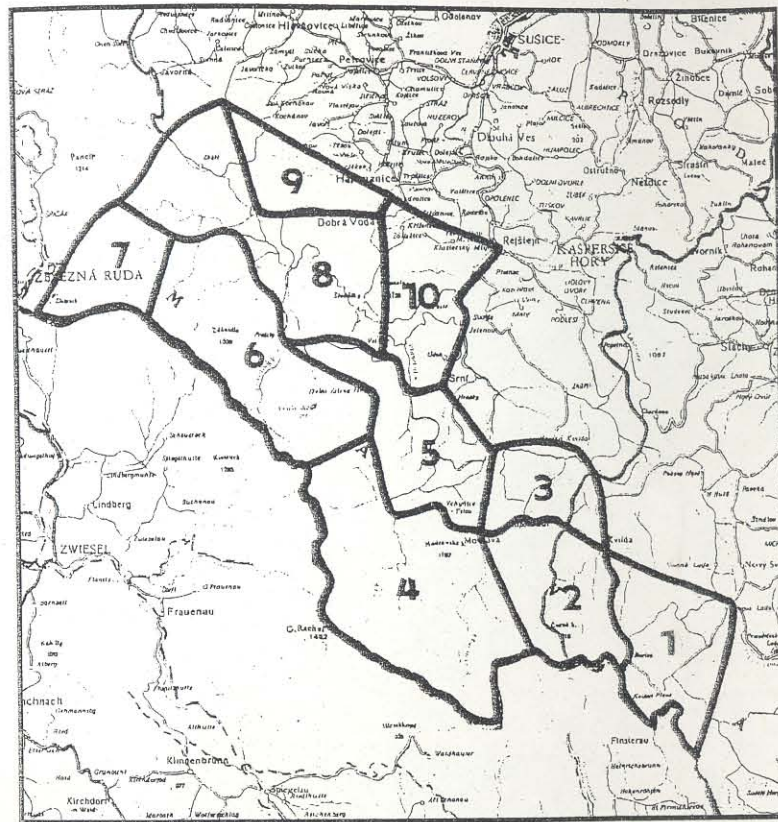
Poděkování

Děkuji srdečně pracovníkům VLS Sušice p. Ing. Hofmannovi a p. Ing. Štátnému, pracovníkům Správy CHKO (nyní NP) Šumava i pracovníku MŽP ČR p. Ing. F. Urbanovi za podnětné diskuse a technickou i organizační pomoc, jimiž podpořili zpracování tohoto úkolu.

Třeboň, 1992

RNDr. Stanislav Kučera

MAPA 1. VYMEZENÍ PRACOVNÍHO ÚZEMÍ (orig. S. Kučera)

noviště, porostní stadia, ovlivněná způsoby hospodaření minulého i současného, atd. Jistě – je možno ze dne na den ukončit hospodaření a nechat vše přírodě. Nehledíme-li na čas, vegetace si poradí, „ostrov“ zůstane zelený, jen vnitřní struktury budou podléhat proměnám. Měřítkem času pro regeneraci lesa bude ovšem v takovém případě několik staletí; cesta k relativní stabilizaci může trvat i více jak jedno tisíciletí. Trochu dlouho na lidský život, byť prodloužený pamětí blízkých generací... Středoevropské lesnictví má mnoho zkušeností – jen málo z nich však může využívat tam, kde je pod stálým tlakem produkčních cílů. Proč je právě zde nevyužit k rychlejšímu převedení exploatované, místy až zdevastované krajiny do přijatelnějšího stavu, který by byl přechodným stupněm k budoucí harmonii? Svah po svahu, porost po porostu tak, jak si to jejich současný stav a stanoviště žádá. Také kulturní bezlesí není žádoucí převést šmahem na les a krajinu tak zhomogenizovat a zlikvidovat tím i některé unikátní typy nelesní vegetace, o druhovém bohatství nemluvě.

Současné spory o budoucnost centrální Šumavy, na teoretické úrovni, jsou především sporem obou těchto koncepcí. Ty jsou sice z pozice dílčích kroků a časového rozvrhu zásadně odlišné, ale jejich dlouhodobé, výhledové cíle se takřka ztotožňují.

Praktické nebezpečí první koncepce spočívá v tom, že v podstatě jde o přímočarou aplikaci „čisté“ ekologické teorie. Z tohoto hlediska jí nelze mnoho vytknout a bude proto zřejmě mít vždy vlivné zastánce v některých významných odbornících, postrádajících jinak smysl pro praktický život. I pro bohatou společnost s liberálním, demokratickým zřízením, je však v dané geografické oblasti tato koncepce sotva přijatelná.

Nebezpečí koncepce druhé je naopak v její výhodnosti a přijatelnosti pro praktický život. Jinak řečeno – nevylučuje, ba přímo předpokládá a doporučuje hospodářské využití převážné části území, byť pro ně stává diferencované limity. Tím je, samozřejmě, na rozdíl od koncepce předchozí, i přijatelnější pro jakýkoliv politický a hospodářský systém. Tato koncepce předpokládá morální i ekonomickou motivaci obyvatel, neboť zajištění příznivého stavu a vývoje krajiny především permanentními kontrolními a sankčními opatřeními, není myslitelné. Při její aplikaci samozřejmě hrozí stálá možnost bezděčného či záměrného nedodržování přijatých limitů pro lidské aktivity. V současné době je toto nebezpečí vysoké a nelze je podceňovat. Je však pravděpodobné, že se vzrůstající stabilitou společnosti a uvědoměním místních obyvatel, se toto riziko výrazně sníží.

Jsem zastáncem tohoto druhého směru a z této pozice vycházím při řešení zonace i v dalších námětech (blíže v příslušných kapitolách). Dílčí hospodářské zásahy, cílené více než k produkci především k postupné stabilizaci a regeneraci porostů, považuji za zcela samozřejmé a nezbytné v zóně II. Za velmi potřebné a v mnoha případech i zcela zásadní a podmiňující však považuji podobné zásahy, zacílené zcela mimo produkční funkci porostů, také v mnoha biotopech zóny I. Domnívám se, že zcela bez zásahu mohou v celém rozsahu této zóny zůstat jen přirozené lesní porosty s charakterem edafických klimaxů a podmíněně i větší celky přirozených porostů klimatického klimaxu ve vegetačních stupních s výrazným zastoupením listnáčů. Odstupňované zásahy vyžadují všechny typy antropogenního, byť přirozeného bezlesí v této zóně, pokud je žádoucí jejich částečně nebo úplně bezlesý charakter udržet.

Současné vymezení zóny I v centrální části Šumavy realizované na základě různých dílčích návrhů, včetně této expertizy, má řadu menších nedostatků (blíže viz kap. 4.2). Až na některé případy (tamtéž), o jejichž nápravu je třeba urychleně usilovat, však zahrnuje všechny plošně nejvýznamnější segmenty nejcennějších úseků zdejší přírody. Je proto přijatelným základem pro další upřesňování a precizování a zejména pro tvorbu detailních plánů asanačních a stabilizačních opatření.

2. ORIENTAČNÍ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ

Pracovní území zahrnuje kulminační oblast centrální Šumavy a převážně je tak součástí orografického celku Šumavské pláně; jen malý SZ cíp náleží Železnorudské hornatině.

S ohledem na účel této zprávy neuvádím komplexní přehled přírodních a kolonizačních poměrů a omezím se pouze na výběr některých údajů, bezprostředně potřebných pro pojednávanou tematiku.

Klimaticky jde o území vesměs velice drsné, kde se uplatňují jak faktory prosté nadmořské výšky, tak extrémní mezo- a mikroklimatické; často v pozoruhodných kombinacích. Mírnější, spíše již pošumavský ráz, i když s velkými místními kontrasty, má SZ okraj území v okolí Hartmanic.

Jihozápadní a západní příhraniční úsek je území s nejvyšší koncentrací geomorfologických a paleopedologických jevů odrážejících podmínky periglaciálního klimatu v průběhu posledního glaciálu a v období jeho odeznívání (kary s glaciálními jezery i bez nich, karoidy, nivační

lišty a stupně, kryoplanační terasy, mrazem tříděné půdy, soliflukční sedimenty a pohřbené půdy fosilního charakteru, pohřbené zpevněné suťové pokryvy, rozvlečené suťové pláště, suť a kamenná moře, atd.). To se odráží i v zastoupení cenných až unikátních typů zdejší vegetace.

Existuje zde velmi výrazné kauzální propojení geologických a geomorfologických faktorů, s výrazným vlivem na vegetaci a výsledným krajinnotvorným efektem. Zásadní význam v tomto směru má kombinace a střídání rul (injikované ruly a bioticko-muskovitové pararuly) s horninami granitoidního charakteru (středně zrnité granodiority weinsberského typu a jemnozrnější granodiority srnského typu). Přesto, že v území plošně převládají ruly a pararuly, jsou lokální intruze granitoidů, nezjistitelné z běžných geologických map, takřka všudypřítomné. Rozdílné fyzikální vlastnosti, snažší zvětrávání, výraznější zvodnění po puklinách a na kontaktech s rulovým masivem dávají, zejména při SV, V a S orientaci svahů, dobré předpoklady pro vznik četných konkávních tvarů (kary a zejména četné karoidy, apod.). Také tvorba blokových sutí a kamenných moří, opět podmiňující specifické typy vegetace, je pro granitoidy charakteristická. Tam, kde se hlubinné vyvěřeliny granitoidního typu uplatnily ve větších celcích při jinak bohaté síti povrchových toků, jsou zřejmě v důsledku intenzivního zvětrávání, odnosu a sedimentace písčitých zvětralin, hlavní příčinou vzniku kotlinovitého makroreliefu. Na takové situaci jsou vázány nejpozoruhodnější rozsáhlé soubory unikátních typů vegetace – především rašelinišť, pramenišť a různých typů mokřadních lesů (např. prostor Knížecí Pláně – Žďárek, na rozdíl od rulového úseku Bučiny, kotlina Luzenského potoka na J od Březníka, Rokytské slatě včetně dalších návazností směrem k východu a především potom kotlina na středním toku Křemelné: Novohůrecká rašeliniště a celý úsek jedinečné krajiny odtud k VJV, směrem na Frauenthal). V malém měřítku se podobné situace v celé příhraniční oblasti mnohokrát opakují, což vytváří nečekaný efekt nesmírné stanovištní (a tedy také vegetační) pestrosti a různorodosti. Do jaké míry se na tomto kontrastu rul a granitoidů podílí též rozdíly v obsahu živin ve zvětralinách, není jasné. Lze však soudit (CHÁBERA in lit.), že jde o podíl celkem zanedbatelný.

Celá oblast je pozoruhodná i vysokou koncentrací relativně vodnatých povrchových toků, které opět podmiňují výjimečnou pestrost biotopů na ně vázaných.

Celkově drsné přírodní podmínky neumožnily výraznější plošné osídlení, zejména v nejvyšší, příhraniční části oblasti. Různé kolonizační průniky podmíněné specifickými účely jsou však doloženy již od středově-

ku. V těchto ranných obdobích již fungovaly koridory obchodních stezek – a to nejen od západu a JZ, v severní části území, ale také přímo od jihu, Luzenským údolím, tvořícím poměrně průchodný koridor přímo v nejvyšší části pohoří. Existence rozsáhlých sejpových polí přímo při státní hranici pod Roklanem, J Roklanské nádrže, i na její ploše, dokumentuje další příčiny velmi ranného, byť jistě jen epizodického průniku lidských komunit do těchto oblastí. Hřebenové překopy žil na temeni hory Křemelné (tzv. „Sněžné jámy“) jsou pravděpodobně též pozůstatkem středověké těžby stříbrných rud. Tato níže položená oblast však v té době měla již určité stálé osídlení (doložené rychty Stodůlky a Vysoké Lávky).

Nejvýznamnější kolonizační průniky do vyšší části území se však uskutečnily teprve se zakládáním skelných hutí (v této části Šumavy především až v 17.–18. století). Řada takových lokalit sice časem opět zanikla, ale vcelku tato činnost působila první „trhliny“ v přirozené lesní vegetaci. I zprvu a dlouhodobě úspěšné sklárny sice časem zastavovaly výrobu, ale osídlení zůstávalo, případně se i poněkud rozšiřovalo. Obživa obyvatel se postupně orientovala především na práce v rozvíjejícím se lesnictví (včetně dopravy dřeva vodní cestou) a na dobytkářství. Tak se i v nejvyšší, pohraniční části území postupně vytvořil, byť převážně až v průběhu 18. a 19. století, obraz mírně rozčleněné, převážně lesnaté krajiny, jak ji známe dnes. Charakter většiny lesů se samozřejmě během posledních dvou století zásadně změnil.

V nejnovějších obdobích vývoje od počátku 50. let byla převážná část přírody v zájmovém území v příznivém i nepříznivém smyslu ovlivněna opatřeními vyplývajícími z existence a režimu rozsáhlého hraničního pásma a vojenského výcvikového prostoru (na části území kombinací obou).

3. ZHODNOCENÍ ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ

Cílem této stručné kapitoly není exaktní výčet hodnot flóry a vegetace zájmového území. To může být teprve předmětem další etapy práce po doplnění terénního průzkumu některých úseků severní části území a odstranění určitých existujících disparit.

Jde pouze o stručné upozornění na celkový charakter a specifické zvláštnosti vegetace v jednotlivých částech zájmového území.

S ohledem na praktickou potřebu a snažší využití je řazení provedeno nikoliv seskupením dle ekosystémů či vegetačních jednotek, ale územně. Pracovní území je pro tento účel rozděleno do deseti úseků (viz mapa č. 1). Úseky jsou vymezeny ± účelově, formálně, bez nároku na

5. DOPORUČENÍ PRO OCHRANNÝ REŽIM

Jedním z důležitých úkolů v současné počáteční etapě existence NPŠ je určení základních směrů ochranného režimu pro hlavní přírodní systémy v tomto území. Naopak, nahlíženo z druhé strany, jde o určení možných směrů a limitů působení činností, tyto systémy zásadně ovlivňujících.

Tato témata by měla být ústřední součástí plánu péče o NP, který bude nutno v dohledné době připravit, předložit k diskusi odborníkům i místnímu obyvatelstvu a v definitivní podobě jej učinit hlavní směrnicí pro práci orgánů odpovědných za plnění poslání NPŠ.

Předkládám proto tuto kapitolu jako vedlejší, praktický výsledek zadané expertizy, zpracovaný na pozadí zkušeností ze dvou desetiletí geobotanické práce na Šumavě, i jako svůj osobní příspěvek do snůšky různorodých názorů, z nichž se může a musí vytříbit přijatelná verze plánu péče o národní park.

5.1. HOSPODAŘENÍ V LESE

Les je vůdčím a určujícím ekosystémem v zájmovém území. Stavem a charakterem lesa je ovlivňován a někdy i podmiňován stav jiných, kontaktních ekosystémů, zásadního významu – např. rašelinišť. Péče o les bude proto vždy, zejména však v této centrální části pohorí, kostrou a nejvýznamějším článkem péče o národní park.

Jako geobotanik jsem se při průzkumu a hodnocení stavu území zabýval lesy z hlediska ekosystému – nikoliv otázkami technickými a ekonomickými, které sice akceptuji v souvislostech, ale ve své podstatě jsou mi vzdáleny. Pokud proto navrhuji určitá opatření, činím tak pouze z hlediska výhledových cílů. Cesty k jejich uskutečnění jsou plně v rukách účelově zaměřeného, praktického lesnictví.

Jak vyplývá z kap. 3.1., v zájmové oblasti zcela převládají lesní porosty nad bezlesím. Z hlediska potřeb ochrany přirozené vegetace a genofondu jsou největší hodnotou zájmového území lesy charakteru edafických klimaxů. Jsou vyvinuty na organominerálních půdách rašelinného charakteru, na často specifických typech minerálních, někdy zamokřených půd, vázaných svým vznikem na geomorfologické děje periglaciálního charakteru z období odeznívajícího gladiálu a raných období doby poledové. Ty jsou právě zde vyvinuty v úhrnu na velkých plochách a v široké variabilitě.

Smrčiny jako klimax klimatický, zastoupené v nejvyšším stupni příhraniční oblasti, jsou v úhrnu dosti poznamenány hospodářskými zásahy. Až na jisté velmi cenné části nevelké rozlohy, (Špičák – Plattenhausen, JJV svahy Lakabergu, Z svah Velké Mokrůvky, na údolních svazích v mozaice s edafickými klimaxy v území porůznu), mají co do struktury úplnou převahu znaků kulturního lesa, byť s četným zastoupením úseků přirozenějších a s výraznou koncentrací cenných, autochtonních eko- a morfotypů smrku.

Klimatické lesní klimaxy v nižších vegetačních stupních byly vesměs ovlivněny hospodářskou exploatací lesa. Tak menší zbytky cennějších porostů horských smíšených lesů přirozeného složení se dnes nacházejí prakticky pouze na J svazích Ždanidel a na svazích údolního systému Debrníku VJV Železné Rudy. Je samozřejmé, že i zcela kulturní a stejnověké kultury s vyšším zastoupením buku, nebo přerostlé pastevní pařeziny, významně zvyšují pestrost vegetace, umožňují přežívání doprovodných druhů podrostu a jsou tak potenciálními rezervami pro regeneraci přirozené lesní vegetace. Takové porosty jsou hojně zastoupeny zejména v oblasti mezi Hůrkou a Železnou Rudou a roztroušeně potom takřka v celém území.

Současný všeobecně nedobrá stav lesů v zájmovém území je celkem znám. Také jeho příčiny byly již předmětem mnoha více či méně kvalifikovaných rozborů, k nimž sotva mohu z pozice geobotanického výzkumu cokoli zásadního dodat. Důležitější je hledat cesty k nápravě pro budoucnost, byť zatím spíše jako dílčí opatření, než jako systematickou činnost. Pro tu dosud chybějí předpoklady právní i fyzické.^{*1}

Zásadní teoretická východiska, z nichž vycházejí i návrhy na dílčí opatření jsou uvedena v kapitole 1.3. Ve vztahu k lesním ekosystémům z nich vyplývá naléhavá potřeba účelového hospodaření, a to nejen v porostech řazených do zóny II, ale též – a to je velmi důležité připomenout – v celé řadě porostů řazených již t. č. do zóny I.

Jen při dodržení této zásadní podmínky mohou považovat za přijatelné současně vymezení zóny I na lesním fondu, na němž jsem se spolupodílel.

Velmi povšechně lze zobecnit, že z hlediska této koncepce je možno dlouhodobě s výhodou ponechat bez zásahu z celkové rozlohy zdejších dnešních lesů pouze porosty s charakterem azonálním (agradálním) a většinu extrazonálních. V podstatě se tedy jedná o edafické klimaxy, (t.j. porosty na půdách rašelinných, zamokřených, suťových, či jinak obohacených horninným skeletem, nebo na jiných extrémních stanovištích). Samozřejmě, že i v těchto případech jde často o částečně kulturní

^{*1} Správa NPŠ – ing. Hladilín – považuje cesty k nápravě jednoznačně za systematickou činnost.

porosty, někdy i o kultury vzniklé umělou obnovou. Charakter stanovišť i genofond dřevin – edifikátorů však dává celkem dobré předpoklady pro existenci a regeneraci porostů bez vnějších zásahů.

Charakter mnohých takových porostů na ne zcela vyhraněných stanovištích bývá přechodný a o jejich vyčlenění z vlivu obvyklých hospodářských zásahů může být spor. Stejně tak, zejména v případech porostů na rašelinných a zamokřených půdách, mohou být někdy námitky proti ochraně porostů před jinak logickými zásahy hospodaření, zejména proti odvodňování – a to především z titulu „nepříznivého“ ovlivnění návazných lesních úseků, v nichž se hospodáří, byť též účelově (zóna II). Takové případy by měly být vždy řešeny v oboustranné dohodě, pokud možno ve prospěch přirozené lesní vegetace.

V přirozených lesích klimatického klimaxu je situace složitější. Omezíme-li se striktně na vlastní zájmové území, kde v nižších vegetačních stupních se jedná o nečetné menší celky, naštěstí věkově dosti rozrůzněné (Ždanidla, Debrník – Médvědí hrby), mohou tyto být ponechány, i když asi jen po určité období, též bez zásahů. Porosty smrkového stupně jsou však vesměs silně ovlivněny historickými hospodářskými zásahy, a jejich současný zdravotní stav v důsledku působení zhoršujících se vnějších faktorů, je velmi špatný. V takových případech by byly namísto zásahy podporující obnovu, případně úzce lokálně a výběrově prováděná obnova umělá. Praktický výpadek obnovy takových porostů, v důsledku chyb v hospodaření, zanedbání i zhoršování vnějších faktorů prostředí, je zásadním a smrtelným nebezpečím pro jejich přežívání a reprodukci. Bez zásahu je samozřejmě žádoucí zachovat v tomto vegetačním stupni vzácné úseky porostů, mající dosud ± přirozený charakter, na některých lokalitách (hraniční hřeben Z Luzného, JJV svahy Laka-bergu). I tam je však otázka, na jak dlouho ...

Je zřejmé, že při přijetí takové koncepce péče o lesy v zájmovém území by situace nemusela být znepokojující, kdyby:

a) převážnou většinu výměry lesa ve všech vegetačních stupních zájmového území, vytvářející rámec a ochranné pozadí pro víceméně dochované porosty nejcennějších typů lesní vegetace, netvořily středně až silně poškozené kultury, v mnoha úsecích otevřené kalamitními a těžebními holinami nebezpečných rozměrů a lokalizace, často s nezajištěnými hranicemi;

b) byl k dispozici dostatek finančních zdrojů, zručných a morálně kvalitních pracovních sil a odpovídající techniky na zabezpečování základní i speciální péče o lesy národního parku;

c) vymizela vzájemná nedůvěra mezi orgány státní ochrany přírody (MŽP), podniky hospodařícími v lese (Státní lesy a VLS) a orgány místní správy a samosprávy (Okresní a obecní úřady) – která má doposud velmi reálné a přetrvávající příčiny na straně všech partnerů;

d) po léta a doposud existovala zcela rozdílná koncepce lesního hospodaření v lesích NPBW, v lesích české části území, obhospodařovaných podniky státního sektoru, a v lesích organizací (stát a velkostatky), hospodařících na lesním fondu mimo NPBW v přilehlé oblasti Bavorska.

Protože vyřešení všech těchto okruhů problémů je zatím více v oblasti utopie, než reality, zatím mají zřejmě naději spíše dílčí opatření v jednotlivých okruzích tak, jak jsou dále pojednána.

Ke skupině a)

Je nutno okamžitě a průběžně zakládat semenné plantáže (školký) vybraných místních proveniencí domácích dřevin (smrk, borovice lesní, borovice blatka stromovitá i klečovitá, javor klen, javor mléč, jilm horský, lípa velkolistá, bříza bílá: místní osvědčené ekotypy, jeřáb ptačí: respektovat fenologickou variabilitu, jíva); jako výběr z osvědčených, na Šumavě zdomácnělých, vhodných morfo- a ekotypů. Všechny plantáže zakládat v diferencovaných podmínkách, avšak v úhrnu v co největších možných plochách.

Lze očekávat, že v průběhu cca 5 let se vyjasní základní politické a ekonomické podmínky a možnosti ve státě a v té souvislosti i základní směry a možnosti péče o NPŠ. V té době již může být první část potřebného sadebního materiálu v dostatečném množství a potřebné druhové rozmanitosti k dispozici. Pokud se v přirozené soutěži uplatní varianta ponechání centrální oblasti NPŠ volnému vývoji, bude možno vypěstovanou sadbu úspěšně uplatnit v jiných oblastech ČR.

Domnívám se, že právě v zájmovém území jsou výjimečně vhodné podmínky pro založení takových plantáží, při možné minimalizaci nákladů na jejich provozně-technické zabezpečení.

Jde především o lokality částí některých cvičišť a střelnic v bývalém VVP. Z hledisek stanovištních by byly potenciálně vhodné např.: Hůrka, Vysoké Lávky, Höhal-Bor; speciální lokalita pro vybranou sadbu horského smrku pak někde v prostoru Vlčích jam (t.č. kalamitní a těžební holiny, v sedle mezi Lakabergem a Polomem, spíše již na fondu ZČSL Ž. Ruda). Takový postup by měl i další nezanedbatelnou výhodu: pomohl by oddálit definitivní rozhodnutí o budoucnosti takovýchto druhotně nelesních lokalit, jejichž dosavadní způsob využívání skončil. Takové rozhodnutí, ať jakékoliv přináší totiž v současné době nezanedbatelná rizika.

Při asanačních těžbách, resp. vyklizování dřevní hmoty, je třeba v nejvyšší možné míře respektovat přilehlé úseky přímo nepoškozené vegetace, zejména rašeliniště, a ponechávat jim dostatečné ochranné zázemí.

Vztah stavů jelení zvěře k ochraně lesa je v zájmovém území velmi významný a mnohokrát diskutovaný. Současné stavy jsou z mnoha různých příčin v průměru značně vysoké. Z hlediska potřeb a opatření ochranného režimu v nejbližší budoucnosti jsou pak dokonce neúnosně vysoké. Můj pohled na tuto problematiku vychází z potřeb ochrany vegetace a lze jej vyjádřit míněním „čím méně, tím lépe a nejlépe vůbec ne“. Jelení zvěř, totiž kromě snad určitých prospěšných disturbancí, které působí v jistých typech rašeliništní vegetace, nemá v zájmovém území pro vegetaci žádný příznivý vliv. Bezděčný historický pokus na schwarzenberských šumavských panstvích, provedený v 1. polovině 19. století, s vyloučením vlivu jelení zvěře ukazuje, že jak blahodárný vliv měl tento výpadek, a to v tehdejších jinak podstatně příznivějších vnějších podmínkách, na charakter tehdy obnovovaných lesních porostů. Extrém úplného vyřazení jelení zvěře ze šumavské přírody samozřejmě nepřichází v úvahu – z hledisek ekologických, estetických, kulturních a především ekonomických. O srncí zvěři platí v podstatě totéž, i když s ohledem na charakter zájmového území, její negativní vliv zde zdaleka nedosahuje nebezpečnosti zvěře jelení. Zásadním pravidlem v těchto otázkách by měla být minimalizace stavů a racionizace. V žádném případě nelze uvažovat o uplatnění zvěře muflonů.

Je třeba provést revizi sítě lesních komunikací. V žádném případě nepřistupovat k nedomyšlené likvidaci již vybudovaných zpevněných komunikací (svážnic a cest budovaných pro ochranu státních hranic a vojenské účely), která by v tomto pojetí mohla způsobit více škody než užítu. Urychleně je však třeba, byť provizorními zásahy, omezovat zásadní škodlivé vlivy (eroze, smyv půdy) dočasných tras používaných při přibližování. Jejich rozsah je v zájmovém území neuvěřitelně obrovský, často vedou i nejcennějšími porosty, exponovanými jejich prostřednictvím erozi a následným zásadním poškozením. Je třeba v první etapě provést jednoduchá hrazení citlivých a zvláště ohrožených úseků; v návaznosti potom jejich úplnou likvidaci a zabezpečení ploch. Je třeba také postupně provádět zacelování průseků pro ŽTZ (ženunji technické zátarasy) z různých časových etap jejich existence. Z hlediska potenciálního ohrožení hodnotné vegetace se jeví jako poměrně akutní pouze zacelení následujících úseků tras ŽTZ a zpevněných komunikací (svážnic):

- 1) Průsek ŽTZ od křížení se silnicí Kvilda–Bučina na Černohorskou slat a odtud dále k Z, až po křížení se silnicí Modrava–Březník.
- 2) Průsek ŽTZ z prostoru JZ Ždanidel na Vlčí Jámy (zejména úsek přetínající kar jezera Laka).
- 3) Úsek svážnice „Pytlácký roh“ v extrémním svahu karoidu nad Plattenhausenskou slatí, který dle původního schvalování nebyl orgánů MK povolen (–nejde o princip, ale o praxi, kdy hrozí sesuvy a poškození hydrologicky klíčového úseku v obvodové části rašeliniště). Dále nedokončený úsek trasy těžby svážnice v prostoru Vrchová slat. – Úseky v žádném případě fyzicky nelikvidovat, to by mohlo být příčinou dalších poškození jedinečného terénu. Je třeba pouze fyzicky zajistit jejich bezpečnou neprůjezdnost.

Před eventuální realizací je nutno i v těchto případech samozřejmě zvážit i další hlediska a vazby na cestní síť.

Ke skupině b)

Je zcela mimo záběr tematiky této expertizy. V současné době není zcela jasno ani z hlediska zákonodárství. Je však zřejmé, že k zajištění fungující ochranné péče budou zapotřebí značné finanční prostředky. Státní ochrana přírody (OŽP) musí získat právní i faktickou prioritu v rozhodování o lesích NP. To však předpokládá zásadní změny v personálním odborném vybavení pro rozhodování na všech úrovních tohoto odvětví (nejen na úrovni Správy NP).

Ke skupině c)

Platí totéž, co v předchozím bodě.

Ke skupině d)

Je to hluboký a jen obtížně překlenutelný rozpor. Lesy NPBW přešly před více jak desetiletím z režimu běžného výnosového hospodaření na režim přirozeného vývoje. Ponechme stranou úvahy o míře vhodnosti tohoto rozhodnutí. Naneštěstí se tak stalo právě v době, kdy se v těchto výškových stupních výrazněji začaly projevovat příznaky chřadnutí smrku a postupného odumírání smrkových lesů v důsledku působení vnějších zhoršujících se faktorů (imise + následný řetěz činitelů). V naší části kulminační oblasti se v té době další rozlehlé celky chřadnoucích porostů ocitaly za trasou ŽTZ. Nevalné možnosti pro jejich odstupňovanou kultivaci a pěstební péči o ně se tím jen dále zhoršily. Projevy poškození na našich porostech byly jak z důvodů historických tak stanovištních četnější a výraznější než v přilehlých lesích NPBW (Bavorský národní park).

Z hledisek ekonomických a politických nebylo v tehdejší době možno následovat příklad (ne-) hospodaření v lesích NPBW. Ani po stránce teo-

retické by ostatně takové řešení asi nebylo našlo solidní obhájce. Došlo tak postupně k nejhoršímu. Podniky státních a vojenských lesů prováděly tu činnost, které byly v dané situaci (t.j. organizačně a fyzicky obtížná přístupnost území, minimální personální a problematické technické zabezpečení, dravé ekonomické zájmy), schopny. Porosty, v konečné fázi chřadnutí napadané lýkožroutem smrkovým (*Ips typographus*), byly těženy obvykle ve větší než asanačně nezbytné míře, půda zraňována nesčetnými pozemními přibližovacími trasami, atd. – se všemi průvodními jevy. Obnova byla sice prováděna v mezích zákonných norem, většinou však běžným sadebním materiálem a standartními postupy, i když v tom místně existovaly výjimky. Speciálně připravovaná sadba smrku nebyla, zejména v jihočeské části území, většinou k dispozici. Na individuální přístup k zalesňování jednotlivých různorodých lokalit chyběl čas, neomezená možnost přístupu, prostředky, i personál. Výsledkem bylo otvírání porostů, vznik dalších a dalších kilometrů nestabilních porostních stěn a narůstání škod bořivými větry.

Takový způsob hospodaření byl pochopitelně v něšťastném kontrastu a vztahu ke kontaktním porostům v NPWB. Vedl k obrovské gradaci kůrovce (*Ips typographus*), k dalším vynuceným těžbám a otvírání porostů. Situace v severozápadní části území, hraničící převážně s bavorskými státními lesy a majetky soukromníků, v nichž byl narozdíl od NPBW nadále uplatňován přiměřený režim hospodaření, mohla být poněkud lepší, a to přesto, že z naší strany působily všechny potíže, uvedené pro jižnější část území. Režim VVP, s velmi omezenou přístupností některých významných úseků pro nezbytné hospodářské zásahy, a četné extrémní polohy, s výrazným uplatněním vlivů imisí, i větší podíl zcela kulturních porostů, však zapříčinily, že současný stav lesů v této části území je dokonce podstatně horší než v úseku jižním.

Poslední dva roky po odstranění ŽTZ a ukončení provozu VVP (vojenský výcvikový prostor), nepřinesly podstatné zlepšení. Oba státní lesní podniky (SL a VLS – státní lesy a vojenské lesy a statky) pochopily uvolnění režimu pohybu v tomto terénu více jako signál pro vystupňování ekonomicky výhodné činnosti – t.j. vyklízení a těžbu. Státní ochrana přírody na tyto snahy reagovala kontrastními, mnohdy až poněkud iracionálními zásahy, což jen posilovalo vzájemnou nedůvěru. Kontroverzní, většinou málo odborně fundované kritiky z řad široké laické veřejnosti, pro níž se území těchto střetů stalo volně přístupným, tuto situaci jen vyostřují. Realita potřeby dřevní produkce z lesů vysoké Šumavy pro stát trvá a nelze se divit, že na pozadí stálých sporů státních lesních podniků a rezortu OŽP vyúsťuje do tak pochybných a škodlivých

opatření, jakým bylo stanovení limitu pro výměru lesů zařazených do I. zóny národního parku.

Jaké jsou možnosti řešení?

I zastánci okamžitého upuštění od hospodářského využívání lesů vysoké Šumavy pravděpodobně nahlédnou, že uvažováno v daném čase a prostoru, by asi bylo právě použití této alternativy nejméně šťastné. Nepřichází ostatně v úvahu ani z hledisek hospodářských.

Zónu I v ústřední, jižní části zájmového území, často až s nadpolovičním zastoupením porostů cenných edafických klimaxů, nelze vymezit jako jednotlivé úseky, vklíněné do $\pm$ hospodářského lesa II. zóny. Tam, kde se tak na nátlak ekonomických zájmů stalo, (např. Tmavý potok – Jelení skok, viz kap. 4.2), jde o hrubou chybu, kterou je třeba co nejdříve napravit. Při plošném vymezení je naopak nezbytné takovou oblast rozdělit přinejmenším na dvě skupiny se zcela odlišnými zásadami hospodaření, směřujícími k prvořadým ochranným cílům. Domnívám se, že v dané situaci je třeba především co nejrychleji vytvořit účinný ochranný plášť obnaženým úsekům cenné vegetace (rašeliníště a mn.j.) s použitím dosavadních zkušeností středoevropského lesnictví. Je samozřejmé, že z hlediska vzdálených, výhledových cílů, půjde vždy o metody méně „moudré“, než by byl přírodní výběr. Časovou jednotkou pro působení přírodního výběru v této oblasti může však být nejméně tisíciletí. Lesnickými metodami lze ovšem dosáhnout již v průběhu jednoho století určitých přijatelných výsledků. Jejich „dolaďování“ – nebo také razatní revizi – bude potom postupně možné stále více přenechávat přírodnímu výběru.¹¹

Zda jsou tyto úvahy reálné, či zda, z důvodů ryze teoretických, nebo z důvodů eventuální naší ekonomické nemohoucnosti, převládne varianta upuštění od hospodaření, ukáže průběh nejbližších let. Doufejme jen, že se zcela katastrofickou variantou, jako by bylo maximální využití stávajících dřevních zásob a následné ponechání samovolnému vývoji, nemusíme v civilizovaném státě a při současném letopočtu počítat.

Samy extrémní přírodní podmínky zdejšího území, ve vztahu k současnému stavu lesů, nám však připravují určitá dilemata, na něž postrádáme jednoznačnou odpověď. Nejzávažnější jsou otázky přirozeného i druhotně zvýšeného zamokření lesních půd. Převážná většina nejcenějších typů zdejší lesní vegetace je vázána na půdy v různém stupni zamokřené až rašelinné. Mezi nejcenější patří právě vegetační jednotky

¹¹ Komentář ing. Hladilína (NPS): Hovořit o vklíněných cenných ekosystémech do $\pm$ hospodářského lesa a považovat to za hrubou chybu a v zájmu doporučovat vytváření účinných ochranných plášťů obnaženým úsekům cenné vegetace za prvořadé, svědčí o nejasné sméru péče především o lesy v II. zóně NP Šumava.

na hydrické hranici lesa až bezlesí. Pro nerušený vývoj této vegetace je žádoucí vyloučení všech odvodňovacích zásahů a postupný přirozený, někde dokonce urychlený – cílený, zánik iniciálních částí starých lesních odvodňovacích systémů. Takový požadavek je v přímém rozporu z logickým imperativem pro rychlou obnovu a stabilizaci lesa: obnovit funkci iniciálních článků odvodňovacích systémů, a tam, kde dosud chybějí, je všude vybudovat. Nám jde o udržení a obnovu přirozené lesní vegetace – rozhodování je proto snadné: neobnovovat, neodvodňovat. Pokud však dodržíme tuto zásadu, urychlíme bezděčně destrukci a zánik zbytků ± kulturních porostů, které většinou ještě obklopují ostrůvky cenných edafických klimaxů a odstiňují je tak od přímého působení různých nepříznivých vlivů. Urychlíme tak další šíření nežádoucích velkoplošných holin a znesnadníme i zacelení holin již existujících – ať již zacelení přirozenou, nebo umělou obnovou.

Pomůžeme tím nejcennějším částem přírody – nebo, naopak, uškodíme? Jednoznačná odpověď zřejmě neexistuje, bude nutno se rozhodovat případ od případu. Pokud samozřejmě přijmeme filosofii zcela přirozeného vývoje vegetace v centrální části NPŠ, nemusíme na tuto otázku odpovídat – příroda si řešení najde. Samozřejmě však – v průběhu mnoha staletí. Tento problém, na rozdíl od mnoha podobných, je o to závažnější, že jeho řešení je významné pro blízkou budoucnost značné části nejcennějších úseků území národního parku.

Bez ohledu na existenci takovýchto rozporů však, z hlediska praktické přípravy považují za zásadní školkařská opatření, navržená pod a). Pro teorii i praxi z toho vyplývá nutnost promyšlené přípravy zalesňovacích opatření, detailně přizpůsobených charakteru stanovišť i ochranným cílům. Praktickou inspiraci pro ně je třeba hledat – v pozitivním i negativním smyslu – ve státních a stejně tak i v přilehlých lesích NPBW, které přirozenou cestou reagují na výpadek tradičního hospodaření, aniž by byly odstíněny od vnějších, zhoršujících vlivů.¹

5.2. HOSPODAŘENÍ NA BEZLESÍ

V úvodu tohoto dílu je nutno uvést, že názory zde vyslovené platí pouze pro vlastní zájmové území, t.j. kulminační oblast centrální Šumavy (viz mapa č. 1). Nelze je vztahovat na bezlesí v nižších vegetačních stupních pohoří, ani na jeho jižnější části, kde při rozvolnění celistvého horského masivu a působením faktorů mezoklimatických, je situace, přes

¹ Komentář ing. Hladilína (NPŠ): autor vyjadřuje nejpřesněji i naši současnou filosofii v NP Šumava – aktivní spolupráce na usměrňování přírodních procesů

mnohé společenské rysy, přece jen odlišná.

Ze skutečností uvedených v kapitole 2 je zřejmé, že naprostá většina dlouhodobě zcela, či částečně bezlesých ploch v tomto území zde v různých časových obdobích vznikla teprve v důsledku kolonizační činnosti člověka, na úkor původních lesních porostů. Na trvalosti a intenzitě využívání těchto ploch záviselo, zda se zde udrželo částečné či úplné bezlesí od prvotního odlesnění dodnes, nebo zda existence bezlesí měla pouze dočasný charakter. Na druhu zásahů, jimiž byl bezlesý stav takových lokalit udržován, potom závisel jejich formační charakter. Je tedy zřejmé, že zdejší bezlesí vesměs nemá původní charakter (původní ve smyslu geobotanické rekonstrukce vegetace). Pro praxi z toho vyplývá, že udržení takového bezlesí je zcela závislé na neustálém působení vnějších účelových zásahů. Samozřejmě, že míra, charakter a minimální četnost zásahů, nezbytných k zachování bezlesí, je pro různé typy takových biotopů odlišná. Rozdílné proto budou i náklady, vyjádřené energeticky či procentuálně, investované do udržování bezlesého stavu na nich.

Přijmeme-li jako východisko ekologickou teorii v jejich ryzí podobě, je směrnice pro péči o takovéto lokality v rámci režimu I. (a částečně II.) zóny národního parku jasná: ukončit zde jakékoliv hospodářské zásahy a ponechat je samovolnému vývoji. Ten povede, podle charakteru stanovišť, k rychlejšímu, či pozvolnějšímu návratu k lesu. Atraktivita tohoto názorového směru pro mnohé přírodovědce a ochránce přírody vyplývá z již dříve diskutované představy arondujícího se „zeleného ostrova lesa v srdci Evropy“. Sympatie některých praktiků i některých reálně uvažujících ochránců pro tuto cestu plynou především ze zvážení možností. Využívání takových ploch pro jakékoliv formy produkčního zemědělství je totiž a stále více bude ekonomicky nereálné. Jejich přirozené zalesnění jako ochranný cíl je i z hlediska nákladů také nejsnazší a dodejme – za současné situace – žel, také jediný zcela reálný způsob jejich využití. (Rozumí se z výběru způsobů, které nejsou v úplném rozporu se zásadními dlouhodobými cíli ochrany území.)

Jiné úseky ekologické teorie a jiné praktické zájmy však nabízejí i poněkud odlišný pohled na věc.

Současné víceméně antropogenní bezlesí v zájmovém území (při rozšíření na ostatní části národního parku je škála podstatně širší a poměr zastoupení jiný), lze typologicky zhruba rozčlenit do těchto skupin:

a) Louky a pastviny

(od intenzifikovaných, produkčních trvalých travních porostů, přes extenzivně využívané a dlouhodobě neobhospodařované, až po ranná